

Fakta om geografien

- Endelsen i landsbyernes navne fortæller ofte, hvor gamle de er.

Endelse i navn	Endelsens betydning	Tidsperiode for landsbyens opståen
-um, -ing, -inge	hjem	år 0 – 500
-løse -lev -sted -høj, bjerg	fugtigt område, eng arvegods, levning sted bakke eller høj	år 500 – 800
-tofte eller -by -torp, -trup -tved	bosted udflyttere fra oprindelig by	år 800 – 1000
-rød, -bølle -holt	rydning	år 1000 – 1200
-hede, -kær, -lund, -mark	naturnavne	efter år 1200

- I mange lande ligger gårdene endnu samlet i landsbyer med åbne og ubebyggede marker imellem.
- I nogle områder i Sydeuropa er markerne endnu ikke udskiftet. Det er især hvor der er mangeårige afgrøder som vin eller frugttræer på markerne.
- For 50 år siden var der flere forretninger i de fleste landsbyer. I dag er mange helt uden forretninger. Der er ikke kunder nok. Man kalder det butiksdød.
- De fleste familier har bil og handler i de tidligere stationsbyer eller i købstæderne.
- Kulturlandskabet rummer mange spor af, hvordan det tidligere har set ud. Det kaldes *relikter*, som betyder "levning fra tidligere tid".
- Landvinding er omdannelse af naturområder til kulturland.
- Naturgenopretning er tilbageføring af kulturland til den oprindelige naturtilstand.
- Mange af de nedlagte banestrækninger er omdannet til naturstier.

Fakta om geografien

- **Bedrift:** Landbrug, der dyrkes som en enhed.
- **Brakjord:** Mark, der ikke dyrkes
  - med henblik på at opsamle næringsstoffer i jorden.
  - med henblik på at få braklægningsstøtte efter EU's regler
- **Fotosyntese:** Proces, hvor planterne danner sukkerstof og oxygen ud fra kuldioxid, vand og energi fra solen. (Se også ånding).
- **Fungicider:** Sprøjtemidler mod svampe.
- **Gensplejsning:** Ændring af en organismes egenskaber ved at sætte et fremmed gen (arveanlæg) ind i organismens DNA.
- **Hektar:** Arealenhed = 10.000 m².
- **Herbicider:** Plantegifte eller ukrudtsmidler.
- **Insekticider:** Sprøjtemidler mod insekter.
- **Mælkekvote:** Den mængde mælk en landmand har lov til at producere med tilladelse fra EU.
- **Omdrift:** Betyder at jorden dyrkes. Ligger jorden brak, eller er der permanent græs, er jorden uden for omdrift.
- **Organisk:** Planter og dyr – og stoffer fra disse.
- **Udsæd:** Frø eller korn, der bruges som såsæd.
- **Vekseldrift:** Skift mellem forskellige afgrøder på en mark for at undgå at jorden udpines.
- **Vinterafgrøde:** Afgrøder, der sås om efteråret og høstes sommeren det kommende år. Fx vinterbyg, rug og vinterhvede.
- **Vækstregulatorer:** Sprøjtemidler som fx hæmmer væksten i et kornstrå, uden at begrænse aksets vækst.
- **Vækstperiode:** Den del af året, hvor temperaturen er så høj at planterne kan gro. Jordtemperaturen skal være mindst 6° C.
- **Vårafgrøder:** Afgrøder, der sås om foråret og høstes om efteråret samme år. Fx vårbyg og havre.
- **Økologi:** Viden om naturens husholdning, om stof og energiomsætning og om kredsløb i naturen og processer, der indgår i disse.
- **Ånding:** Proces, hvor pattedyr og planter omdanner sukkerstof og ilt til kuldioxid, vand og energi.

Fakta om geografien

- **Aminosyre:** Kvælstofforbindelse, der indgår i proteinstoffer. Når proteinet nedbrydes, omdannes kvælstoffet til ammoniak. (NH_3).
- **Bælgplanter:** Planter, der kan optage kvælstof (N_2) fra atmosfærisk luft ved hjælp af knoldbakterier. Fx Kløver, lucerne, ærter og hestebønner.
- **Knoldbakterier:** Bakterier, der kan omdanne kvælstof fra atmosfærisk luft, så planterne kan optage det. Findes i bælgplanterers rødder.
- **Denitrifikation:** Omdannelse af nitrat (NO_3^-) til rent kvælstof. Foregår ved kemiske processer eller ved hjælp af bakterier. Processen kan endog gå op i atmosfæren.

Denitrifikation er forbundet med både fordele og ulemper. Det er en ulempe for landmanden, at der forsvinder vigtige gødningsstoffer op i den blå luft, men det er en fordel for grundvandet, at der ikke trænger overskydende nitrat ned under rodzonen til de vandførende lag.
- **Fosfat (PO_4^{--}):** Plantenæringsstof. Findes også i vaskemidler.
- **Gylle:** Blanding af aje og møg fra svin og kvæg.
- **Humus:** Planterester, der er fuldstændig nedbrudte.
- **Kvælstof:** Nitrogen (N_2). Findes i atmosfæren (78%).
- **Kvælstofgødning:** Gødning, der indeholder kvælstof, fx flydende ammoniak (NH_3) eller NPK-gødning.
- **Kuldioxid:** Kemisk forbindelse af kul og oxygen (CO_2). Findes i atmosfæren (0,03%).
- **Kunstgødning:** Gødningsstoffer fremstillet på kemiske fabrikker modsat naturgødning eller staldgødning, som er gødning fra husdyr.
- **Lerjord:** Jordbundstype med stort indhold af lerpartikler, som har størrelse under 0,002 mm. Indholdet af ler ligger på 10-15%.
- **Mineraljord:** Uorganisk materiale af ler, sand, grus og sten – uden humus og planterester.
- **Mikroorganismer:** Organismer, der nedbryder organisk stof, bl.a. rester fra dyr og planter.
- **Mineralisering:** Proces, hvor uorganiske stoffer (plantenæringsstoffer) dannes ved nedbrydning.
- **Nitrifikation:** Omdannelse ved hjælp af bakterier af rent kvælstof til nitrat, som planterne kan optage.
- **Nitrat:** Plantenæringsstof (NO_3^-), der indeholder kvælstof.
- **NPK-gødning:** Kunstgødning, der indeholder både kvælstof (N_2), Fosfor (P) og kalium (K).
- **Podsolering:** Proces i sandjord, hvor plantens næringsstoffer udvaskes på grund af overskud af nedbør.
- **Sandjord:** Jordbundstype med stort indhold af sand, hvis kornstørrelsen ligger mellem 0,06 og 2 mm. Indholdet af ler må højst være 10%.
- **Staldgødning:** Gødning fra husdyr.
- **Surhedsgrad:** Angiver jordens indhold af brintioner H^+ i forhold til antallet af hydroxidioner OH^- . Surhedsgrad kaldes også for pH-værdi. Jordens pH-værdi skal helst ligge mellem 5 og 7, hvilket er neutral eller svagt sur.

Fakta om geografien

Industrier og industribrancher kan inddeles efter industri type:

- Højtlønsindustri er en betegnelse for industribrancher, som kræver en højt uddannet arbejdskraft. Det kaldes også Know-how-industri. Medicinalindustri er et eksempel.
- Lavtlønsindustri er en betegnelse for industribrancher, hvor der er beskæftiget mange arbejdere, som overvejende er ufaglærte. Tekstilindustri er et eksempel.
- Tung industri er en betegnelse for industrier, der fremstiller tunge eller omfangsrige varer med en lav værdi pr. kg eller m³. Cementfabrikker er et eksempel.
- Letindustri er en betegnelse for industrier, der fremstiller varer med en høj pris pr. kg eller m³. Urfabrikker er et eksempel.
- Sværindustri er en betegnelse for de industrier, der fremstiller metaller ud fra malme. De kaldes også basisindustrier, fordi de fremstiller varer der er basis for en række andre industrier. Stålværker er et eksempel.
- Kapitalintensiv industri er en betegnelse for industrier, hvor der er store udgifter til bygninger og maskiner (realkapital) i forhold til de andre omkostningsfaktorer. Olieraffinaderier er et eksempel.
- Arbejdsintensiv industri er en betegnelse for industrier, hvor arbejdskraften er den dyreste produktionsfaktor. Konfektionsindustri er et eksempel.
- Råstofintensiv industri er en betegnelse for industrier, hvor råstofferne er en væsentlig omkostningsfaktor. Det kan skyldes, at råstofferne i sig selv er dyre, eller at de allerede har været igennem en dyr forarbejdning. Fødevarerindustrien er et eksempel.
- Megalopolis: Betegnelsen for et storbyområde, som er opstået ved, at flere selvstændige byers forstæder vokser ind i hinanden og binder byerne sammen til et byområde.
- Planøkonomi: Betegnelse for et politisk system, hvor erhvervenes økonomi styres af staten i modsætning til den frie konkurrence mellem private virksomheder.
- BAM: Forkortelsen for Baikal-Amur-Magistrale. Jernbane fra Centralsibirien nord om Baikal-søen til Stillehavet. Bygget i to omgange: 1932 – 1953 og 1974 – 1984.

Fakta om geografien

■ En af grundene til de fattige landes udviklingsproblemer er, at selv om deres økonomi vokser, så vokser befolkningen endnu mere, så der bliver mindre og mindre til den enkelte.

■ I perioden 1995 – 2001 voksede BNP årligt 2,8% i ilandene, men 4,2% i ulandene.

■ I 2000 var den årlige befolkningstilvækst i ilandene 0,3% og i ulandene 1,4%. Ulandenes befolkninger vokser altså 4,5 gange hurtigere end ilandenes.

■ I 1750 var der i hele verden kun 791 mio. mennesker. I år 2000 var der 6.057 mio., og i år 2050 regner man med, at der er 9.300 mio. Det er især Afrikas, Asiens og Latinamerikas befolkning, der vil vokse kraftigt.

■ Man regner med, at Europas befolkning vil blive omkring 100 mio. færre frem til 2050. Nordamerikas og Océaniens befolkninger vil stadig vokse, men ikke så kraftigt.

■ I verden som helhed svarer energiforbruget til ca. 1.700 kg olie pr. indbygger. Det meste bruges i ilande. Indbyggerne i ilande bruger i gennemsnit mellem 5 og 6 gange så meget energi som indbyggerne i ulande.

■ I Afrika syd for Sahara lider hver tredje person af underernæring, i Sydasien er det hver fjerde og i ulande under ét næsten hvert femte menneske.

■ Ifølge Verdensbanken er der i Østasien omkring årtusindskiftet ca. 280 mio., der lever for under 1 \$ om dagen. Det vurderes at falde til 80 mio. i 2015. For Sydasien er tallene 488 og 264. Afrika syd for Sahara er værst stillet. Her er det i 2000 315 mio., men det regner man med stiger til 404 mio. i 2015.

■ Bytteforholdet: Forholdet mellem ændringer i priserne pr. enhed på eksportvarer og importvarer. Hvis eksportpriserne stiger mere end importpriserne, forbedres bytteforholdet. Stiger de mindre end importpriserne, forværres bytteforholdet.

■ BFI (bruttofaktorindkomst): Produktionens værdi beregnet som den samlede udgift til løn og fortjenester. Det som produktionen har kostet. Kaldes derfor kostpriser.

■ BNP (bruttonationalprodukt): BFI + afgifter – tilskud. Produktionens handelsværdi. Kaldes derfor markedspriser.

■ Bæreevne: Udtryk for, hvor meget man kan belaste naturen uden at ødelægge mulighederne i fremtiden (økologisk bæreevne), eller hvor meget man kan investere uden at det kommer til at give underskud (økonomisk bæreevne).

■ Multilateral: Betyder mangesidig – fx hjælp til udvikling fra flere lande i fællesskab.

■ Bilateral: Betyder tosidig – fx hjælp fra ét land til et andet.

■ Strukturtilpasning: Kan betyde, at man tilpasser det samlede forbrug til de samlede indtægter – fx offentlige udgifter til indtægten fra skatter.

■ Marginalområde: Betyder udkantsområde. Det kan fx være subtropiske tørkeområder eller polare områder, hvor kulden begrænser eksistensmulighederne.

■ Absolut fattigdom: Betyder, at man har mindre, end man kan leve for.

■ Relativ fattigdom: Betyder, at man har meget mindre at leve for end flertallet.

Fakta om geografien

- **Befolkningstilvækst:** Angives i procent. Tallet beregnes ud fra en oversigt over tilflytning/fracflytning og antal fødte/døde.
- **By:** Område med tæt bebyggelse. Størrelsen for, hvornår betegnelsen benyttes, er forskellig fra land til land. I Danmark skal der blot være 200 indbyggere i en bymæssig bebyggelse. I Grækenland skal tallet op på 10.000.
- **Bykerne:** Byens centrum, ofte bestående af ældre bebyggelse, der er fredet, eller af højhuse med butikker og kontorer. Grundpriserne i bykernen er ofte de højeste i området.
- **Folkeregister:** Offentligt kontor, der registrerer til- og fracflytning og fødte og døde i en kommune.
- **Folketælling:** Optælling af antal mennesker i en kommune eller i et land.
- **Knudepunkt:** Sted hvor flere veje, buslinjer, metrolinjer eller S-togslinjer mødes. Butikker vil gerne placere sig i trafikknudepunkter, fordi antallet af mennesker er stort.
- **Megalopolis:** Samlet bebyggelse af flere sammenvoksede storbyer.
- **Metro:** Undergrundsbane, der er gravet ned i tunneler inde under huse, veje og kanaler i en storby. I nogle hovedstæder kører metroen også i gadeniveau eller som højbane.
- **Pendling:** Daglige rejser fra et sted til et andet. Transport fra bolig til arbejde om morgenen og modsat efter arbejdstid kaldes bolig-arbejdssted pendling.
- **Slumkvarter:** Kvarter nær storby med usle huse, lavet af affaldsmaterialer. Ringe levevilkår.
- **Tilgængelighed:** Udtryk for, hvor let det er at komme til et sted. Hvis et sted har stor tilgængelighed, er det let tidsmæssigt eller afstandsmæssigt at komme dertil.
- **Transportnet:** Et lands eller en regions net af veje, jernbaner, metroruter, busruter, flyveruter eller skibruter.
- **Urban:** Latinsk ord for by eller bymæssig bebyggelse.
- **Urbanisering:** Bydannelse. Proces, hvor mennesker flytter til byer fra landdistrikter, så en større del af befolkningen bor i byer.
- **Urbaniseringsgrad:** Den procentdel af en befolkning, der bor i byer.
- **Urbs:** Latinsk ord for by.

Fakta om geografien .....

- Annan, Kofi: FN's generalsekretær, valgt i 1997. Genvalgt i 2001.
- FN-flaget.

Flaget er et symbol på samarbejde mellem verdens lande.

- FN: Forkortelse af Forenede Nationer.
- Folkenes Forbund: Sammenslutning af lande med det formål at hindre krig mellem landene efter 1. verdenskrig.
- Generalforsamling: Den øverste forsamling i en forening. Kun et flertal på en forenings generalforsamling kan ændre foreningens love og regler. FN har en generalforsamling, hvor alle 191 medlemslande er repræsenteret.
- International: Samarbejde mellem flere nationer. Kan også betyde aktiviteter og opgaver, som vedrører flere eller alle nationer i verden.
- Konflikt: Uenighed om et vigtigt spørgsmål. I en væbnet konflikt benytter landene militær for at løse konflikten.
- Militær alliance: Sammenslutning af lande med henblik på at forsvare et eller flere af alliansens lande mod angreb fra lande uden for alliancen.
- Resolution: Henstilling eller beslutning vedtaget af FN eller andet internationalt organ.

■ Sekretariatet: Staben af ansatte i FN, som arbejder med at få den store organisation til at fungere og medvirke til at løse de mange opgaver, som FN's organisationer beslutter.

■ Sikkerhedsrådet: Vigtigt FN organ bestående af 15 medlemslande, som skal give lov til, at der benyttes militære styrker under FN's ledelse i en konflikt. 9 af sikkerhedsrådets medlemslande skal stemme for en vedtagelse, før den kan vedtages.

■ UNESCO: FN organisation, som arbejder med at forbedre undervisning, uddannelse og kultur i fattige lande.

■ UNICEF: FN's internationale børnefond.

■ Veto: Betyder, at et forslag ikke vedtages blot et enkelt land stemmer imod forslaget.

■ Væbnet konflikt: Konflikt mellem lande, hvori der benyttes militær.

■ WHO: Forkortelse for Verdenssundhedsorganisationen.

■ EF: Forkortelse for De europæiske Fællesskaber.

■ EU: Forkortelse for Den europæiske Union.

■ EU-flaget.

Flaget symboliserer en forening af de europæiske folk.